

LIETUVI PEDAGOGIKA KRYŽKEL JE

Klausimas, kur žvelgti: praeit, dabart ar ateit ?

*Kas žvelgia amžius ir siekia —
tik tas turi teis kalb ti ir kurti*
(Goethe).

Kiekvienos tautos susikryžiuoja praeitis, dabartis, ateitis ir, sakytume, amžinyb s — nemirtingumo siekimas bei ilgesys. Lietuvos gili žil praeiti dengia tirštos kanos. Iki šiolei dar niekam nepavyko jas praskleisti ar jas išsklaidyti. Bet jeigu pasisekt suvesti vien vientis ir darni visum, kas jau yra parašyta ir pasakyta apie mus, tai ir to pilnai užtekt išgarsinti Lietuv Pabaltijyje, Europoje ir pasaulyje. Deja, dar ilgai, kaip atrodo, užtruks, kol tai pasieksime.

M s himnas sako, kad turime semti stipryb iš praeities. Aišku, kad turime. Vienok turime žinoti ir neužmiršti, jog n ra praeities, kuri n ra buvusi dabartim ir ateitim ir, atvirkš iai, kiekviena ateitis, anks iau ar v liau, pavirs ir dabartim ir praeitim. Praeitis, dabartis ir ateitis yra trys neatjungiami elementai vieno ir to paties laiko perspektyvoje, ir pats laikas yra tiktai amžinyb s fragmentas.

Praeiti reikia b tinai suprasti, nes jinai savo palikimu gyvena mumyse, nesvarbu, ar mes tai žinome ir jau iame ar ne. Senov s rom nai m gdavo sakyti, jog žmon s, kurie nepaž sta istorijos bei praeities, visad palieka vaikais. Kas (ar tai pavienis asmuo ar tauta) nesupranta savo praeities ir praeities padaryt klaid, dažniausiai yra priverstas tas praeities klaidas v l pakartoti. Kas kontroliuoja praeit, kontroliuos dabart ir ateit. Ši dien pla iai paplitusi psichoanaliz kaip tik ir yra viena iš disciplin praeit giliai sibrauti, jos paslaptingas gelmes atskleisti, jos magišk ir magnetišk gali kontroliuoti, apvaldyti.

Lietuva praeityje yra pasižym jusi trijose pagrindin se srityse, b tent: valstybin je srityje, pasukdama federalizmo keliu, religin je srityje, pasukdama ekumenizmo keliu, ir pedagogin je srityje, sukurdama pilnutin s demokratijos principais paremt mokyklin sistem, kuri gali tarnauti pavyzdžiu kitiems kraštams. Mokyklin demokratija yra viena iš esmini lietuvyb s žymi — ir praeitais šimtme iais, ir Nepriklausomos Lietuvos laikais.

Šiandien visi trys pagrindiniai klausimai — ir federalizmo, ir

ekumenizmo, ir mokyklin s demokratijos — pasidar labai populiari s, nes jie išreiškia nauj laik , naujos epochos, naujos eros k rybin dvasi , siekimus, poveržius, ilgesius.

Iš to, kas pasakyta, aišku, kad lietuviyb giliai pažinti ir j pamilti nereiškia, anaipol, gyventi vien praeitimi ir ten pask sti. Atvirkš iai. praeit tvirtai atsir mus, reikia visomis j gomis kurti dinamišk dabart ir, leidus giliai šaknis praeit ir dabart , visu proto, širdies, valios ir s žin s dinamizmu gaivalingai, nebesulaikomai reikštis ir vulkaniškai veržtis ateit .

Turime išmokti lietuviyb s ir Lietuvos klausim , ypa jos pedagogin bei mokyklin dimensij , — sueuropinti ir supasaulinti. Europai ir pasauliui turime atidaryti visus vartus, duris ir langus

Lietuv ir, atvirkš iai, Lietuvai atidaryti visus vartus, duris ir langus Europ ir pasaul . Kai kurios kitos Centro Europos tautos (kaip, sakysime, lenkai, ekai, rumunai) šia kryptimi yra jau toli nužengusios. N n — m s eil . Išėivijos pedagogai bei mokslininkai ia gali daug nuveikti. Atsiminkime, jog pats iškiliausias Centro Europos pedagogas, b tent : Jan Amos Komensky-Comenius (1592-1670) žymesn savo gyvenimo dal praleido išėivijoje. sid - m tini ia prof. Juozo Ereto prasmingi žodžiai :

« Kad emigrantai gali nuveikti didžius darbus, sukurti net pasaulin s reikšm s veikalus, parodo gars s pavyzdžiai. Antai, *Septuaginta* žyd mokslinink buvo ne j t vyn je, o Egipte iš hebraj kalbos išversta graik kalb . Koranas atsirado Mohamedui gyvenant Medinoje, tremtyje. Dante savo *Dievišk j Komedij* suk r ne savo gimtin je, Florencijoje, o b damas priverstas bastytis po svetimuosius. Comenius garsius savo pedagogikos veikalus — arti 150 ! —raš Trisdešimties met karo varin jamas po vis Europ . Ponia de Staël Napoleono tris kartus buvo išstremta, ir kiekvien kart ji atsak stipriais raštais, kurie žymiai prisid jo prie persekiotojo žlugimo. O graik išlaisvinimas iš turk jungo žymia dalimi ar tik ne nuopelnas viešosios nuomon s iš Anglijos išstumtojo Byrono ? O Mickevi ius, kažin ar jis pasauliui b t dav s nemirting j *Pon Tad* , jei jis kur nors tarp Gardino ir Vilniaus pertekliaus b t buv s lepinamas ? Yra veikal , kuri t vyn je negalima sukurti, kuriuos teugdo — anot Dante — tik s ri svetim j duona ir begalinis sav j pasiilgimas. Ir ar Matulevi ius savo kongregacij netur jo atnaujinti Vakaruose ?

Vis k rybing j egzilie i pavyzdys iškalbingai paliudija, k galima pasiekti, jei tremties nelaikoma prakeikimu, o uždaviniu. Krikš ionio supratimu tremtis yra malon , kad ir skaudi»¹.

¹ J. Er etas, *Krikš ionis ir kult ra. M s vieta ši dien k rybos pa-*

Anot A. Dostojevskytis, parašiusios savo žymaus tautos biografiją (kur kalba apie jo lietuvišką kilmę bei jo lietuviškumą), niekas Rusijai bei slav pasauliui nėra tiek davęs, kiek mažyt Lietuva. Taip! Bet ateis laikas, kada išsipildys ir virs tikrove Adomo Mickevičiaus ir Oskaro Milašiaus vizijos. Lietuviai paveiks ir suaudrins pasaulį visais, liepsn išsiveržimais, žaibais ir perkais (S. Kudirkas ir R. Kalanta jau yra tam pavyzdžiai), lietuviai stebins ir džiugins tautas ir žmoniją savo atradimais, menine saviraiška, mokslinė kuryba, darbais ir laimėjimais; lietuviai neš ir pažers aušrą ir saulę teiki šviesą ir Vakarams ir Rytams, ir Šiaurės ir Pietams, tapdami prasidedančio atominio ir kosminio amžiaus pranašais, šaukliais, dainiais, vaidilomis, žyniais. Adomas Mickevičius, Vilius Vydas, Adomas Jakštas-Dambrauskas, Stasys Šalcauskis, Pranas Dovydaitis, Mykolas Krupavičius, Jurgis Matulevičius-Matulaitis, Mikalojus Konstantinas Iurionis, Oskaras Milašius, Jurgis Baltrušaitis jau yra tam priešaušris.

Mokykla bei pedagogika yra kelias tautos didingą ateitį. Dėl tos tai priežasties būt ne tik vienašališka, bet ir labai kenksminga išleisti iš akių mokyklinę bei pedagoginę liuanistikos dimensiją. Bet mūsų pedagogams bei mokyklininkams — ir Lietuvoje ir išeivijoje — iškyla prieš akis nepaprastai dideli uždaviniai ir sunkumai. Mūsų pedagogika, lygiai kaip ir visa mūsų praeitis, visa mūsų dabartis ir visas mūsų gyvenimas, pasižymi savo daugiarūpumu. Lietuvis nuostabiai sugeba jausti ir pagauti naujai išskylanį sąjūdį esmę bei prasmę ir suvokti gyvenimą begaliniam jo vairumui ir pilnatybei. Imkime kad ir mūsų politines partijas. Jos vairios. Jų nemažai. Tarsi kokiame veidrodyje, jos puikiai atspindina ir atskleidžia Europos kunkuliuojantį politinį gyvenimą visame jo plote, gilyje ir aukštyje. Kas nori pažinti lietuvių pedagogiką, tas turi iš pagrindų studijuoti, žinoti ir suprasti Europos pedagoginę bei mokyklinę pasaulį. Antraip, jis niekad nesuras rakto eiti pedagoginiame moksliniame labirinte, o jeigu ir suras, tai tik labirintą neeis, o jeigu ir eis, tai iš ten niekad jau neišeis! Jam atsitiks tai, kas atsitinka patekusiems Dantės pragaras: *Lasciate ogni speranza, voi di'entrate*².

Tiktai sibros pedagoginiai problemos ir painiavos labirintas ir jas nuodugnai išstudijavęs, lietuvis galės puikiai suprasti savo pedagoginį misiją Pabaltijyje, Europoje ir pasaulyje.

saulėje, žr. L. K. M. Akademijos *Suvažiavimo Darbai*, V t., Roma 1964, 91-92 psl.

² Palikite visą viltą visiems, kurie čia žengiate (Dante Alighieri, *La divina comedia*, Canto III, strofa 3).

Lietuviškieji raktai pedagogini problem labirint eiti
ir iš ten išeiti

Europa yra iškili meninink , mokslinink , išmin i , dideli švent j , lygiai kaip ir dideli nusid j li , žemynas. Galima tikrai daug ko iš jos pasimokyti — ir iš jos dorybi , tas dorybes sekant, ir iš jos klaid bei nedorybi , t klaid bei nedorybi vengiant. Europa daug nusid jo, bet jinai ir daug myl jo. Kadangi daug myl jo, tai ir daug kent jo. Ir kadangi jinai daug myl jo ir kent jo, tai, reikia tik tis, jai bus daug ir atleista. Žinoma, ne kiekvienas pritaikins jai šv. Magdalenos, šv. Pauliaus ar šv. Augustino gyvenimo pavyzdžius. Europa, kaip atrodo, ir yra tarsi sukurta tik tam, kad žem s tautos ir žmonija išvyst ir suprast pa ias geriausias ir blogiausias puses, savo šviesiausias ir tamsiausias galimybes. Europa — praeities, dabarties ir ateities pasaulio veidrodis ir kelio žibintas bei švyturys.

Vienas iš pa i ryškiausi Europos pedagogikos silpnum yra tas, jog jinai per pastaruosius penkis šimtus met gyveno kraštutinumais. Jau vidurini amži iškilus k r jas, humanistas, pedagogas ir renesanso aušrin žvaigžd , b tent Dante Alighieri (1265-1321), yra tai pasteb j s ir d l to aimanav s. Žinoma, Europos palinkimas ir pasinešimas kraštutinumus gali b ti jos audringos jaunyst s bei jos gaivalingo brendimo apraiška bei pasekm . Bet mes turime neužmiršti, jog visi pagrindiniai intelektualiniai, moksliniai, estetiniai, kult riniai, kiniai, socialiniai, politiniai, religiniai s j džiai, kurie supurt ir iki šiai dienai purto Vakarus, Rytus ir pasaul , turi savo pirmines šaknis, versmes ir gelmes Europoje. Vieni iš t s j džiai suko dešin , b tent kraštutin monistin idealizm (H gelis ir pasek jai), ir ved kraštutin politin dešin , b tent fašizm , kiti s j džiai suko kair , b tent kraštutin monistin materializm (Marksas ir jo pasek jai), ir ved kraštutin politin kair , b tent bolševizm . Vieni s j džiai suko aukštyn, pabr ždami dvasin bei dievišk žmogaus kilm (Malebranche ir jo pasek jai), kiti s j džiai, atvirkš iai, suko žemyn, pabr ždami biologin bei gyvulin žmogaus kilm bei prigimt (Darwinas bei jo pasek jai). Jungtin se Amerikos Valstyb se Darwino dvasia rado kuriam laikui savo stipri išraišk Herbert Spencerio ir jo pasek j k ryboje. Bet ir Malebranche bei Berkeley dvasia pasirod nemažiau galinga bei takinga. Jinai gaivalingai prasiverž Jonathan Edwards, JAV filosofijos t vo, ir jo gausi epigon (Emerson, Ladd, Royce, Flewelling) k ryboje. Tokiu b du ia susiduria ir susikerta transcendentalizmas iš vienos

pus s ir imanentizmas iš antros. JAV minties pasaulis iki šiai dienai yra per mažai išstudijuotas ir suprastas. Atrodo, jog JAV vaizd iškraip ir užtemd amerikieio palinkimas praktiškum ir medžiagin s gerov s ieškojim bei siekim . JAV žiburi dažnai visiškai nesimato, nes juos uždengia ir paslepia pragmatizmo bei kasdieninio utilitarizmo tirštos miglos.

Pedagogikoje, gal b t, kaip niekur kitur, susib ga, susikryžiuoja, susiduria, susikerta Europos pagrindiniai kraštutiniai, prieštaravimai, jos išoriniai ir vidiniai konfliktai. ia ir iškyla pats pagrindinis centrinis ir likiminis klausimas : kur mums sukti ? dešin ar kair ? bedugnes ar aukštumas, gelmes ar virš nes ? Lietuvi pedagogika, lygiai kaip ir vis Europos ir pasaulio taut pedagogika, atsid r istorin je kryžkel je. Tokios didžios kryžkel s dar n ra buv visoje pasaulin je ugdymo istorijoje. Tad tegul sukruta, subruzd m s pedagogai bei mokyklininkai ! Tegul ryžtasi naujiems žygiams ir tegul dirba iš peties ! Laikas m s pedagogams iškilti — visomis j gomis ir visu pasiaukojimu dirbti Lietuvos naudai ir žmonijos g rybei, k ir sako Lietuvos himnas. Kas abejoja ar jau iasi silpnas, tegul pasisemia stipryb s, dr sos, kv pimo ir pasišventimo dvasios iš didžiojo, jau aukš iau pamin to, pedagogo tremtinio, b tent *J. A. Komenskio*, gyvenimo ir veiklos. Ant paminklo, pastatyto jo garbei Amsterdame, Olandijoje, skaitome šiuos giliaprasmius žodžius :

*Istud Comenii custodit membra sepulchrum,
Coelum animarn, laudes integer orbis habet³.*

Po antrojo pasaulinio karo vienas Europos laikraš i , b tent *Daily Mail*, raš , jog Europai reikalinga naujojo Komenskio, nes Europa ir pasaulis šiandien ieško naujo humanizmo. Yra žinomas ir to naujojo humanizmo tikrasis vardas bei pavadinimas — tai integralinis bei pilnutinis humanizmas. Vienas iš ideologini mark-sizmo šul , b tent Adam Schaff, yra paraš s veikal , pavadint : *Marksas ar Sartre ? Bandyamas sukurti žmogaus filosofij* ⁴. Veikalas iš lenk kalbos yra išverstas ir kitas kalbas. Šiame veikale aiškiai atsispindi naujo humanizmo ieškojimas. Komenskis yra bene vienintelis pedagogas, kuris turi visuotin pripažinim — tiek Vakaruose, tiek Rytuose. Jo *Didactica Magna* — *Didysis Mokymo Menas* — yra išverstas vairias pasaulio kalbas, jungiant ir lietuvi kalb . Ko daugiausia m s pedagog tepasuka didžiadvasio Komenskio keliais !

³ Šis kapas saugojama Komenijaus (Komenskio) k n ,
Jo siela gyvena danguje, o jo garsas — visame pasaulyje.

⁴ *La philosophie de l'homme*, Paryžius 1961.

Žinoma, šiandien pedagogin bei mokyklin pad tis yra nepa-lyginamai sud tingesn , painesn , raizgesn negu kad jinai buvo Komenskio laikais. Iš esm s dalyk imant, Komenskini teko užda-
viny s derinti ir taikinti du pagrindinius pedagoginius kraštutiniu-
mus bei prieštaravimus, b tent iš *Francis Bacon* (1561-1626) pavel-
d t didaktini empirizm , iš vienos pus s, ir iš *René Descartes*
(1596-1650) paveld t didaktini racionalizm bei formalizm , iš
antros pus s. Šiandien t pedagogini kraštutinum bei priešara-
vim atsirado jau ištisos aibi aib s ! Taigi, k daryt šiandien
Komenskis, jeigu jis iš savo kapo atsikelt ir po Europ ir plat
pasaul apsidairyt , sunku pasakyti...

Ieškant rakt o ši dien pedagogini problem bei painiav
labirint , turime vis pirma atsiminti, jog tai yra visiškai ne ma-
nomas uždavinys bei užsimojimas, neturint gilaus, nuodugnaus
Europos kult ros ir jos begalinio sud tingumo pažinimo bei supra-
timo.

Iki šiolei, Europa yra per jusi per tris pagrindinius savo
brendimo bei išsiskleidimo tarpsnius ir jau yra žengusi ketvir-
t j . Iš viso, tai sudaro keturias skirtingas epochas, b tent : rene-
sanso ; reformacijos bei humanizmo ; romantizmo ; radikali , tota-
lini reform bei revoliucij gady n .

Ketvirtoji epocha, žinoma atominio bei kosminio amžiaus
vard , atrodo per daug m slinga, paslaptinga, jeigu išleidžiama iš
aki , kas buvo prieš tai. Tai yra visai normalu ir prasta visais
tais atvejais, kada žvelgiama kokio nors vykio ar vyksmo pa-
sekmes, o užmirštama ieškoti ir surasti priežastis.

Goethe, simbolin s Europ bei modern j pasaul Fausto var-
du, skund si, jog Fauste gyvena ne viena, o dvi viena antrai prieš-
taraujan ios sielos. Europos tragedijos šaknys ir yra tame, jog
jos k rybinis genijus ir k rybinis pasaulis fragmentavosi, suskilo.
Suskilo ir horizontaline ir vertikaline prasme. Suskilo ir psicho-
logiškai ir sociologiškai bei ekologiškai. Štai kod l aukš iau išvar-
dintos keturios skirtingos epochos turi dvi skirtingas terminolo-
gijas, b tent vien — sociologin bei ekologin , antr — psicholo-
gin .

Sociologin bei ekologin terminologija yra ši : nat ralizmas ;
humanizmas ; socializmas ; vitalizmas bei globalizmas.

Psichologin terminologija : empirizmas, past m tas v liau iki
kraštutinio pozityvizmo, objektyvizmo, materializmo ; racionaliz-
mas, past m tas v liau iki kraštutinio subjektyvizmo, idealizmo,
fenomenologizmo ; aktyvizmas, past m tas v liau iki kraštutinio
voluntarizmo, pragmatizmo, technologizmo ; egzistencializmas, pa-
st m tas n dien iki kraštutinio radikalizmo, anarchizmo, nihilizmo.

Renesanso gadyn s pedagogikai yra b dinga nat ralizmo ir empirizmo dvasia. Reformacijos gadyn s pedagogikai yra b dinga humanizmo ir subjektyvizmo bei idealizmo dvasia. Romantizmo gadyn s pedagogikai yra b dinga socializmo ir aktyvizmo dvasia. Pagaliau, XX amžiaus priešaušriui, aušrai ir jo sisi bavirusiai pedagoginei audrai yra b dinga vitalizmo ir egzistencializmo dvasia. S moningai ia neapkraunu klausytojo ir skaitytojo s mon s ir pas mon s daugybe vard ir kaln kalnais bibliografini duomen bei žini . O kam to tikrai pririks, gali nukreipti savo ak ir malon d mes bibliografij , patiekt šios paskaitos gale. Bendros orientacijos d liai bent keturi simboliniai vardai yra tikrai sid - m tini, b tent : François Rabelais (1494-1583), Jonas Kalvinas (1509-1564), Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827) ir Martin Heidegger (1889). Pastarojo veikm ir taka yra plati, gili ir be galo šakota. Pavyzdžiui, ia galima pamin ti Jean-Paul Sartre iš vienos pus s ir Viktor E. Frankl iš antros. Ši dien padang se yra iškilusi dar viena žvaigžd , kurios veikm ir taka yra dar platesn , gilesn ir šakotesn negu Heideggerio : tai Pierre Teilhard de Chardin. Jame, gal b t, kaip niekame kitame, susitinka, susikryžiuoja, susinarplioja aukš iau išmin t j keturi epoch dvasia, pol kiai, neišsipild auksiniai sapnai, svajon s ir ilgesiai. Šia prasme Pierre Teilhard de Chardin yra jau naujojo, b tent pilnutinio humanizmo šauklys, trimitininkas, korif jus.

Kas nori gerai žinoti, suprasti (ir pamilti !) lietuvi pedagogik , tas turi b tinai — volens nolens — studijuoti Europos pedagogik ir tai, b tent, visame jos begaliniam vairume ir pilnatyje. Antraip, lietuvi pedagogika, atkirsta nuo savo šakn ir nuo paties gyvyb s medžio, atrodo tiktai menkut išdži vus šakel ar nuvytus ir sunykus atžala. Atvirkš iai, lietuvi pedagogika, paimta europin je perspektyvoje, išskyla prieš m s akis kaip vienas iš pa i domiausi ir centrini reiškini ne tik Europos, bet ir pasaulio pedagogin je istorijoje. Tada ir pati Lietuva, išvagojusi toki ilg priešistorin ir istorin gyvenimo vag ir sugeb jusi taip anksti pasukti Centrin Europ federalizmo, t. y. Žemiškojo Miesto, ir ekumenizmo, t. y. Dangiškojo Miesto, statybos keliais, užima vien iš pirmaujan i viet ne tik Pabaltijo, Centro Europos, Ryt Europos, Vakar Europos, bet ir aplamai žem s taut tarpe. Pats raktas studijuoti lietuvi pedagogik ir Europos pedagogik — tai *lyginamasis metodas*, kuris, kaip pamatysime v liau, remiasi analiz s, sintez s, hipotez s ir globalinio metodo bei k rybin s intuicijos derinimu. Aišku, kad lyginamasis metodas yra tarpdisciplininis metodas. Pedagogika, atsietą nuo kit mokslo disciplin , nuo žmogaus prigimties nuodugnaus tyrin jimo ir pagrndini gy-

venimo sri i bei plotmi , yra ne kas kita kaip tušias bandymas statyti aukštas pilis bei dangoraižius debesyse. Imkime, sakysime, kad ir dviejų Miestų, Žemiškojo ir Dangiškojo, t. y. valstybių s ir Bažnyčiųios, santyki. Paioje žmogaus prigimtyje yra du pagrindiniai nieku neužslopunami, nieku neišraunami, nieku neišdildomi siekimai, bent: gerovės ir laimės, apie kurią kalba Kristus savo pamokse nuo kalno. Gerovė yra reikalinga žmogaus kūnui, o laimė — žmogaus sielai. Žemiškojo Miesto, t. y. valstybių, pagrindinis uždavinys yra rūpintis gerove. Ir Dangiškojo Miesto, t. y. Bažnyčiųios, pagrindinis uždavinys yra rūpintis laime. Ir kaip neatskiriami yra kūnas ir siela, taip neatskiriamos yra gerovė ir laimė, taip neatkiriami yra du Miestai — Žemiškasis ir Dangiškasis. Tie du Miestai — Žemiškasis ir Dangiškasis — yra neatskiriami, nes juodu susitinka ir giliai šaknyjasi ne kur kitur, o paioje žmogaus prigimtyje, kurios juk nepakeisi, nesunaikinys paties žmogaus, kas reikštų paskutinį žmoniškumo liepsnelį išgesinimui s plane-toje. Jeigu Bažnyčia neturi kištis valstybių reikalus, tai dar mažiau valstybės turi kištis Bažnyčiųios reikalus. Valstybių sritis ten baigiasi, kur s žinių sritis prasideda. Pats Napoleonas buvo, anaiptol, ne demokratas, o greičiau autokratas, bet ir jis tai puikiai žinojo ir viešai pripažino. S žinių ir smonų, lygiai kaip ir laimė ir gerovė, skirtinos, bet jokiu būdu neišskirtinos, neperskirtinos ar kartu nesuplaktinos. Tas pat pasakytina ir apie du Miestus. Laimė ne lengviau, o, atvirkščiai, dar sunkiau pasiekiama negu gerovė ar medžiaginis perteklius. Viename iš savo paveikslų m s didžiadvasis iurlionis vaizduoja Dangiškąjį Miestą bei Pilį. Ir koks status kelias, siauras takas ir koks sunkus kopimas to Miesto aukštumas, nes nuolat grėsią pavojus nukristi, nudardinti bedugn!

Žmogus gali būti gerove bei medžiaginiaisiais ištekliais pertekšus, persisotinis ir kartu mažai laimingas ar net visai nelaimingas. Šiuo atveju nelaimingumas gali pasiekti net savižudybių laipsnį. Wittgensteinai, iš kurių yra kilęs garsus filosofas L. Wittgenstein, buvo Vienos miesto turtuoliai. O vienok savižudybių dvasia buvo simetusi j šeim ir, tarsi koks v žys, d ir naikino jos narius. Pats filosofas, numojęs ranka medžiaginių gerovių aplink ir ieškodamas laimės, pasuko neturt ir net vienuoliškum.

B damas Indijos sostinėje New Delhi, turį jau dom susitikim ir pasikalbį jį su New Delhi universiteto kancleriu ir to meto Indijos viceprezidentu Dr. Sarvepalli Radhakrishnan, vadinamu « Oriente Sokratu ». Jau paioje pasikalbį jimo pradžioje jis mane paklaus: «J s ten, vakarieiai, ieškote gerovės ir t gerovės turite, o laimingi ar esate? Mes ia tos vakariei gerovės, anaiptol,

neturime, bet, palyginti laimingi esame. Gal ir visai netrukus pamatysime, kam priklausio ateitis : Vakarams ar Rytams, Jums ar mums ».

Ši dien jaunimas, numoj s ranka gerov bei «buržuazin pasaul» ir savo dvasia, širdimi ir siela pasuk s Rytus — hinduizm , budizm , zen , krikš ionyb , jau aiškiai rodo ir liudija, kam priklausio ateitis. Neužmirškime, jog krikš ionyb s, kaip ir vis didži j pasaulio religij , istorinis lopšys yra Rytai. Vakar pasaulio, pasukusio vienališkai medžiagin bei buržuazin gerov , ir krikš ionyb s suplakti negalima ! Rytai be Vakar , tai laim be gerov s. Vakarai be Ryt , tai gerov be laim s. Paviršutiniškai ži rint, Vakarai, atrodo, turi Krist , bet nepaž sta ir neneša kryžiaus. Rytai, atvirkš iai, turi ir neša kryži , bet nepaž sta ir neturi Kristaus. Bet be kryžiaus n ra Prisik limo, n ra mirties nugal jimo, n ra nemirtingumo, o kur n ra Prisik limo bei nemirtingumo, ten n ra ir pa ios krikš ionyb s.

ia esame atkreip didesn d mes dvių Miest , b tent valstyb s ir Bažny ios, santyk tod l, kad šis klausimas buvo vienas iš pagrindini politini , religini ir pedagogini klausim Vakar Europoje, Centro Europoje, Ryt Europoje, o ypatingai Rusijos ir Bizantijos istorijoje. Bizantijos taka Lietuvai buvo didel . O vienok Lietuva, nors ir b dama didel je bizantizmo takoje, valstyb s ir Bažny ios santykio klausim sprend ir savo sprendim gyvendino visai skirtingai negu, sakysime, Rusija, kuri, nelaimėi, pasuko ne demokratij , ekumenizm ir federalizm , bet, atvirkš iai, autokratij , krikš ionišk ar ateistin ortodoksij , nacionalizm ir pastar j trijų sutapatinim bei suliejim . Garsi Rusijos švietimo ministerio S. S. Uvarovo formul : *samoderžavie, pravoslavie, nacionalnost* — autokratija, ortodoksija, nacionalizmas.

Nesvarbu, iš kur, kada ir kaip užsienin s takos pasiek Lietuv , jos skirtinga esm ir b das pagrindin se saviraiškos srityse — valstybin je, religin je ir pedagogin je — išsilaik per amžius, neži rint vis istorini audr , nelaimi ir katastrof . Šiose saviraiškos srityse Lietuva parod didel ir ret gyvenimo išmint , kas ir atsispindi Lietuvos *Statute*. Visapusiškumas ir lygsvara, priešingybi derinimas ir vengimas kraštutinum yra, atrodo, saviti lietuvi , kaln n ir žemai i , b do bruožai. Šios lietuvio ir lietuvi tautos b do ypatyb s skais iai suspind jo praeityje ir, reikia tik tis, dar skais iau suspind s ateityje. Pedagogams bei mokyklininkams tai ypa sid m tina, nes, deja, kaip tik ši ypatybi labai tr ko visoms nauj j amži pedagogikoms. Ir dar labiau tr ksta j šiandien.

Ir renesanso pedagogika, ir reformacijos bei humanizmo pedagogika, ir romantizmo pedagogika smarkiomis, galingomis bangomis atsirito Lietuv ir ia rado sau palanki dirv , saul , v jus ir klimat . Tod l koki gi element bei apraišk lietuvi pedagogikoje nerasi. ia yra empirizmo, racionalizmo, aktyvizmo, nat ralizmo, humanizmo, socializmo, ir t.t, atbalsi . Vilnius yra m s pedagogin Meka. Jis yra suvaidin s centrin vaidmen . Negalima sivaizduoti Adomo Mickevi iaus, nei Daukanto, nei vieno iš m s pagrindini pedagogini šul , b tent Motiejaus Valan iaus, be Vilniaus universiteto ir jo dvasios galingo spinduliavimo.

Bet, kalb dami apie protestantišk bei humanistin pedagogik , negalime užmiršti ir Karaliau iaus bei Karaliau iaus universiteto vaidmens. Aplamai pasakytina, jog iki šiolei esame per mažai d mesio kreip Maž j Lietuv m s atgimimo s j džio istorijoje. Be Karaliau iaus universiteto spinduliavimo, be Mažosios Lietuvos juk neb tume tur j Donelai io, neb tume tur j m s didžia-dvasio, kilniasielio, kilniaširdžio Vyd no, na, ir vargu ar b tume tur j Basanavi iaus *Aušr* ir Vinco Kudirkos *Varp* . Pa iame Karaliau iuje buvo sukrauti kaln kalnai lietuvybei labai brangios dokumentacijos. Kiek veikal , kiek mokslini disertacij , atsir - mus t dokumentacij , buvo galima prirašyti tarp dviej pasaulini kar ! Dr. Igno Skrupskelio (1903-1942) veikalas apie lietuvius XVIII amžiaus vokie i literat roje yra puikus pavyzdys kaip rašyti mokslin disertacij , panaudojant gausius ir geriausius šios srities šaltinius⁵. Dabar, kada jau viskas praeities bedugn n paskeno, tarsi tie pasakiški varpai Baltijos mari dugn , darosi ir gaila ir graudu, kad iki šiolei nei Vyd no, nei iurlionio nepavyko mums išnešti Europ ir plat pasaul (su Donelai iu yra daug geriau). iurlionio vienas iš pa i pagrindiniu atrad j ir gerb j buvo garsus rus istorikas, mokslininkas, literatas, poetas, humanistas — *Via eslavas Ivanovas*, po pirmojo pasaulinio karo ilgai profesoriav s Romoje ir, jeigu neklystu, mir s 1949 m. Kod l, b tent, tada, t. y. tarp dviej pasaulini kar , mes nepasinaudojome šio moky iausio vyro pasakiškais mokslo ir meno lobiais iurlion pasauliui pristatyti, sunku suprasti. Taigi, bent ateityje bandykime savo praetyje padarytas klaidas gerai išnagrini ti, suvokti ir jas atitaisyti.

Iki šiolei, studijuodami lietuvi pedagogik bei jos istorin raid , mes nepanaudojom paties pagrindinio rankio — lyginamojo

⁵ Ign. Skrupskelis, *Lietuviai XVIII amžiaus vokie i literat roje*,

metodo. Tos klaidos pas koje mes ir dair m s tiktai savo tiesioginius bei artimiausius kaimynus, b tent Vokietij , Lenkij bei Rusij , ir, kažkod l, vis likome pagauti ir užker ti vienos ir tos pa ios magiškos formul s: Vakarai-Rytai! Kokie Vakarai ir kokie Rytai ? Vienas kuris nors Europos kraštas, kaip, sakysime, Vokietija, juk dar nesudaro Vakar pasaulio ! Geografinio-istorinio bei erdvinio-laikinio m stymo pagrindin s kategorijos n ra vien Rytai-Vakarai, bet : Rytai-Vakarai, Šiaur -Piet s (Lietuvos atveju tai yra skandinav bei viking pasaulis iš vienos pus s ir Bizantijos bei Viduržemio pasaulis iš antros !) ir pastar j pagrindini dimensij — horizontalin s ir vertikalin s — susikirtimas bei susikryžiamas. Lietuva su savo sostine Vilnium ; b dama Europos (nuo Airijos iki Uralo ir nuo Skandinavijos iki Graikijos) geografinis centras, yra vienas iš pagrindini jeigu ne pats pagrindinis, to susikirtimo bei susikryžiavimo centr . Ir tod l kas imasi studijuoti Lietuv be Šiaur s-Piet , t. y. be Skandinavijos-Bizantijos dimensijos, fatališkai klysta. Jis kai k , o gal ir labai daug, žinos, bet nieko ni nieko gerai nesupras. Kas tokiu b du ryžtasi studijuoti Lietuv , tas leidžiasi pla i , audring , nežinom j r be jokio kompasu ir, žinoma, anks iau ar v liau, tur s nugarm ti pa i vanden bedugn .

Aišku, kad, išjungus Europos vertikalini Šiaur s-Piet , t. y. Skandinavijos-Viduržemio dimensij bei vizij , visiškai iškrenta iš aki ne tik Lietuvos, bet ir visos Centro Europos vaidmuo bei reikšm pa ios Europos ir pasaulio istorijoje. Šiuo atveju yra reikalinga tikra minties revoliucija ir, vis pirma, pedagogikos istorijoje, nes juk žmogaus, taut ir žmonijos likimas bei jo rodykl vyraujamu b du pasukami ir apsprendžiami mokykl suoluose ir paskait auditorijose ! ia reikia aukš iau min to kompasu.

Tur ti š kompas savo rankoje, j laikyti prieš akis ir j nuolat žvelgti yra neišvengiama ir b tina, iš pagrind studijuojant aukš iau išmin tas keturias pedagogikas Lietuvoje bei Europoje : renesanso pedagogik ; reformacijos bei humanizmo pedagogik ; romantizmo pedagogik ; auštano atominio bei kosminio amžiaus pedagogik , kuri labiausiai išsiskiria iš vis ir pasižymi savo lyginamuoju metodu. Nesuprasime renesanso ir humanizmo pedagogik be antikin s bei klasikin s pedagogikos, taip nuostabiai išsiskleidusios ir pražydušios Viduržemio pasaulyje, ir be antikin s bei klasikin s pedagogikos tiesioginio gio bei t sos—Viduramži pedagogikos. Negalima suprasti renesanso ir humanizmo pedagogik plataus ir galingo spinduliavimo be Italijos ir, sakysime, be Šveicarijos, ar kad ir tokios Ispanijos. Negalima suprasti empirizmo ir racionalizmo aršios dvikovos, pasiekusios savo pa i vir-

š n Švietimo gadyne, t. y. XVIII amžiuje, nestudijuojant nuodugnai angl ir prancz ar, sakysime, iškilusios Pr sijos (šioje istorin je empirizmo-racionalizmo dvikovoje Kanto, profesoriavusio Karaliau iuje, ir, kaip žinome, rašusio žang lietuvi -vokie i kalb žodynui, lemian io vaidmens) ir Austrijos, pasekusios Pr -sijos mokyklin s reformos pavyzdžiu, pedagogik . Negalima suprasti romantizmo pedagogikos, nestudijuojant XIX amžiaus vokie i pedagogikos, kur Herderis, Kanto p dinis Herbartas, Pestalozzio mokinys Frobelis, o taip pat Schilleris ir Goethe, yra suvaidin centrini vaidmen . Romantizmo pedagogikos taka Vilniaus universitetui, o po to Vilniaus universiteto taka Lietuvai, Pabaltijui ir, tam tikra prasme, Europai buvo šakota (rusai, tai gerai suprasedami, Vilniaus universitet uždara).

Vilniaus universiteto romantini s pedagogikos dvasi , jos galimus poveržius, pol kius, sudaužytas viltis ir svajones, išsklaidytus aukso sapnus ir ilgesius laisv s (Wilhelm Tell'io) krašt Šveicarij , o paskui laisv s revoliucijos pa i sostini — Paryži , Pranc zij ,

Europ ir plat pasaul išneš didžiadvaisi, šviesos, žaib ir perk n dvasia apdovanotas Adomas Mickevi ius, profesoriav s pa ioje iškiliausioje, garbingiausioje, moky iausioje Europos mokslin je institucijoje — *Collège de France*. Kaip žinome, Adomas Mickevi ius, išstrukdamas laisv , pakeliui yra aplank s *Goeth* — XIX amžiaus Europos k rybinio genijaus vien iš pa i virš ni , viršukalni ir ugniakalni .

Bet Vilniaus, Lietuvos valstybin s, religin s ir pedagogin s šventov s, istorija n ra, anaipol, baigta. Parašyti tik patys pirmieji tos istorijos paragrafai. Ir jau sunku prileisti, jog Vilniaus universitetas v l b t rus uždarytas. Vilniaus universiteto, Vilniaus ir Lietuvos naujas iškilimas ateityje gali b ti naudingas ne tik m s kaimynams vakaruose, šiaur je, pietuose, bet ir rytuose, t. y. pa iai Rusijai.

Atominiam bei kosminiam amžiui auštant, pasaulini pad tisi iš pagrind pasikeit . Bipoliariškumas (Soviet S junga-JAV) per jo multipoliariškum . Po dviej didži j kar Europoje, pasaulini s istorijos gravitacijos centras iš Europos persik l JAV ; po to iš JAV — Tolimuosius Rytus ; o po to iš Tolim j Ryt — Vidurinius Rytus bei Viduržemio srit , kur susib go susikryžiavo ir skaudžiai susikirto pasaulio gali n kiniai politiniai, militariniai interesai, siekimai, užsimojimai, užma ios. O t gali n — ar tai kine, ar politine, ar militarine prasme — atsirado ne dvi, o ištisa eil : JAV, Jungtin Europa, Japonija, Kinija, Soviet S junga ir, pagaliau pats Izraelis, už kurio nematomai slepiasi geriausi pasaulio smegenys, moksliniai atradimai ir j pritaikymas.

Taigi, ar toks mažytis Izraelis gali išdrįsti stoti dvikov prieš vieną, kuri galybė? Gali. Ir jau rodė, kad gali. Žinome, kaip Dovydas laimėjo dvikov prieš Galiatą. Žydai, lietuviai ir ukrainiečiai nėra garsiaji, kaip kad niekad iki šiolei, visame pasaulyje, nes nežina, aukštai iškilę, žmogaus ir tautos teisi, laisvi ir lygūs visi. Ir neišku, kaip Sovietų imperija su savo kolonijomis paėmė Europos širdyje ir su visais savo sunkumais ir Rytuose ir Vakaruose ir Šiaurėje ir Pietuose gal išlikti, jeigu, vien graži diena, nepasuks tikrojo (o ne tariamojo) federalizmo ir ekumenizmo keliu ir taikingu būdu nesijungs Europos ir pasaulio tautų šeimai.

Tokiu atveju Vilnius taptų ne vien tikta gyvu geografiniu Europos centru, bet, eventualiai, jį galėtų gravituoti ir iš jo galėtų spinduliuoti visos Jungtinių Europos kultūrinis, religinis, pedagoginis gyvenimas. Europos susijungimui vykstant ar vykusi, vis tiek Europos sostinė ar jos sostinės (kininė, politinė, kultūrinė, pedagoginė) ir t.t., perklimo klausimas iškilęs. Mus, atrodo, galėtų palaikyti ne tik Centro Europos tautos, bet ir Vokietija, Anglija, bent kai kurie slavai, ko gero, Afrikos, Azijos, Amerikos kraštai. Blogiausia atveju, Vilnius galėtų tapti gyvu židiniu to pedagoginio sąjūdžio, kuris apibūdina ir išreiškia atominio bei kosminio amžiaus dvasią — bent lyginamosios pedagogikos sąjūdžio.

Pirmasis lyginamosios pedagogikos pasaulinis kongresas vyko 1970 m. Ottawos universitete, Lyginamosios Pedagogikos Centro iniciatyva bei pastangomis. Buvo svarstytos pagrindinės temos: atominiam bei kosminiam amžiui naujų mokytojų pedagoginis paruošimas ir Trečiojo Pasaulio pedagoginės problemos.

Sekantį lyginamosios pedagogikos kongresą organizuos jau pati UNESCO. Trijų žvaigždžių konstelacija — Ottawa, Paryžius, Ženeva (kur yra Tarptautinis Pedagoginis Biuras — UNESCO dalis) galėtų ir turėti, vien graži diena, išsitiesti Paukščių Taką: Ottawa-Paryžius-Ženeva-Vilnius...

Atominio bei kosminio amžiaus ženklai jau nėra vien tikta kairė ir dešinė, medžiaga ir dvasia, kaip kad yra buvę Švietimo gaidynėje arba gyliai ir aukštai — judanti medžiaga ir judanti dvasia, kaip kad yra buvę romantizmo bei evoliucionizmo gaidynėje bei Markso-Hegelio viešpatavimo metais, bet pastarąjį keturi matavimų susikirtimas, t. y. koordinatų, palenktos judėjimui, bent rotacijos ir gravitacijos, judančio centro ir judančių orbitų dėsniui. Koordinatų sujungimas duoda kvadratą bei keturkampį, o keturkampio judėjimas bei sukimasis apie savo centrą bei ašį duoda kubą, gijų orbitos judėjimas bei sukimasis apie savo centrą

bei aš duoda globus, sfer arba rutul. Atominis bei kosminis amžius yra ir sferinis, globalinis, rutulinis ir centrinis, branduolinis. Šio amžiaus geometrij, t. y. sferin, neeuclidin, keturmat geometrij suk r Kaune, b tent Aleksote, gim s lietuvis matematikas Hermanas Minkovskis (1864-1909) ⁶, o jos pagrindinius d snius išved ir pasauliui paskelb buv s Minkovskio mokinys Zūriche Albertas Einšteinas (1879-1955). Minkovskio ir Einšteino darbai atidar vartus, duris ir langus atomin bei kosmin amži . sibrovimas pat atomo branduol bei jo suskaldymas, lygiai kaip ir judaniais skrituliais žem apjuosiantys satelitai ar žmogaus išsi-veržimas m nul bei visat, remiasi t pa i atrast pagrindini d sni tolimesne pl tote bei j praktišku, technologiniu pritaikymu.

Pr sija (ne Vokietija ir ne Lenkija; pr sams, ais iams bei hiperborjams pitagorin — heliocentrin visatos vizija buvo žinoma) dav Kopernik, o Lietuva — dav Minkovsk, Einšteino mokytoj. Einšteinas savo mokytoj puikiai pagerbia, pripažindamas jo pagrindin naš naujam mokslui. 1973 metais (1973 m. UNESCO paskelbti Koperniko metais) Lenkija šven ia Nikolajaus Koperniko (1473-1543) 500 met gimimo sukaktuves. Tod l tai Lenkijos vardas aidi per vis Europ ir vis pasaul. O k padar me mes 1964 metais? Ar atšvent me Minkovskio 100 met gimimo sukaktuves? Ar kreip m s UNESCO ir ar praš me daryti atitinkamus žygius? Didžiuojasi Vokietija savo Albertu Einšteinu. Ir kod l ne? Ar tod l kad jis žyd kilm s? Ar galime mes numot ranka Minkovsk tod l kad jis žyd kilm s?

Kalbant apie Lietuv ir jos galim (ir b tin!) iš jim plat mokslo pasaul, reikia atsiminti, jog Minkovskis nebuvo vienintelis naujo minties pasaulio pavyzdys bei apsireiškimas. Maždaug tuo pa iu metu Vyd nas raš *Visatos s rang*, Oskaras Milašius k r nauj pasaulio supratim, santykiavimo principu paremt, iur lionis vaizdais ir garsais reišk nuostabi ir jaudinan i visatos, žmogaus ir žmonijos egzistencijos vizij, o iškilus lietuviškosios minties ir mokslo universalistas Jakštas-Dambrauskas sprend keturkampio-skritulio bei kubo-rutulio (kubizmo!) ir j santykio problem. Nuo matematik, filosof, pedagog, poet neatsiliko, kaip matysime v liau, ir m s teologai.

Minkovskio-Einšteino pasaulis, iš esm s imant, yra ne kas kita kaip Koperniko heliocentrin s teorijos prat simas bei išgilinimas, perkeliant j iš makrokosmoso srities mikrokosmos, t. y. atomin visatos srit .

⁶ *Nouveau Larousse Universel*, taip ir parasyta: « *mathématicien lituanien* », II t., Paryžius 1949, 221 psl.

meizmas—tai dirbtinis pasaulis be jokio svorio centro, be jokio gravitacijos centro ir be jokios orbitos ar orbit , be jokio vidinio raktinio d sningumo. Jis sugriuvo. Kas statoma ant sm lio, o ne ant tvirtos uolos, visad sugrius. Didinga pilis, pastatyta ant aukštos, tvirtos uolos, gali b ti ankst ryt migl apsupta ir tod l nematoma. Bet kai saul pasirodo, miglos išsisklaido, pilis v l iškyla prieš akis visoje savo didyb je ir visame grožyje.

Ir n ra pripuolama, kad Kopernikas, lygiai kaip ir kai kurie pagrindiniai jo pirmataikai (Nicolaus Or simus, Nicolaus Cusanus) ir p diniai (Newtonas, Leibnicas) buvo susipažin su teologija. Leibnicas yra net žinomas kaip teodic jos pagrind jas. Kanauninkas Kopernikas buvo keturi kult r žmogus : gamtininkas-matematikas, humanistas, juristas bei sociologas ir teologas. Pasinaudojant raktiniu analogijos principu bei d sniu (*analogia entis*), jam buvo nesunku perversi bei išversti tomistin teocentrizm gamtin -matematin kalb , heliocentrizm . Panašiai yra padar s jo garsus pirmatakas, XV šimtme io bei renesanso mokslin žvaigžd , Nicolaus Cusanus (1401-1464), paraš s veikal apie žem s rotacij ⁷, arba jo nemažiau garsus p dinis, b tent, Leibnicas (1597-1652), taip pat to šimtme io mokslin žvaigžd , dar prieš Newton (1643-1727) diferencin s bei begalybi skai luot s atrad jas. Jisai savo nuostab , diding mokslin s minties pasaul yra išvert s net daugel skirting kalb ; b tent : matematin , psichologin , juridin , filosofin , teologin . Buvo taip pat, kaip Kopernikas arba Nicolaus Cusanus, keturi kult r žmogus.

Ir tomistinis teocentrizmas ir kopernikiškas heliocentrizmas buvo per daug revoliuciniai, kad b t gyvenamojo laikotarpio reikiamai suprasti ir vertinti. Sek pasmerkimai. Ir pirmuoju ir antruoju atveju. Po šv. Tomo Akvinie io ir kanauninko Mikalojaus Koperniko dar niekas iš katalik mokslo vyr n ra taip sukr t s mokslo pasaul kaip Pierre Teilhard de Chardin. Ir jis, kaip ir jo švies s pirmataikai, yra keturi kult r žmogus : gamtininkas, humanistas, sociologas, teologas. Ir prie to dar galima dr siai prid ti: pedagogas. Ir jis, kaip ir jo švies s pirmataikai, prabilo savo gyvenamojo šimtme io žmog , tautas ir žmonij ne viena, o daugeliu kalb : kai kur labiau gamtamoksline, kai kur labiau filosofine, kai kur labiau teologine, dar kai kur labiau poetine, analogine, simboline. Daugelio nesuprantamas, smerkiamas. O vienok jo, labiau negu kurio nors kito, minties pasaulis siderina atominio bei kosminio amžiaus bendr vaizd . Ir ia kryžius iškyla kaip kosminis ženklas, kaip ženklas visuotin s pergal s prieš mirt . Yra ir ⁵

⁵ De ludo globi, 1464.

kair s (medžiaga) ir dešin s (dvasia) ir gylis ir aukš io matavimai, bet jie palenkti rotacijos ir gravitacijos, judan io centro ir judan ios orbitos d sniui: dievyb ia art ja žmogyb ir, atvirks iai, žmogyb art ja dievyb , abi susitinkamos, susitaikindamos dievažmogyste, t. y. *Kristuje* ir jo *Bažny ioje*, asmeninio ir visuotinio Prisik limo bei nemirtingumo apsireiškimuose, kurie yra vienas nuo antro neatskiriami.

Pas mus diskusijos d l Teilhard de Chardin jau prasid jo ⁸. Jie mus išjudins ir, galimas dalykas, ne vienoje, o daugelyje sri i . Gal sugeb sime ir toliau t sti t religin bei teologin renesans , kur prad jo, šv. Kazimiero p domis eidamas, didžiadvasis Jurgis Matulevi ius-Matulaitis, M. I. C., atskleisdamas mums švie si , diding , jaudinan i Kristaus ir Bažny ios vizij .

O kas lie ia visus pasaulinius mokslus, tai mes, vairi vai riausi sri i (ypa pedagogikos!) lietuviai specialistai, atsiminkime, jog esame s n s ir dukros taurios ir garbingos Nemuno šalies, kuri dav Europai ir pasauliui H. Minkovsk , Einšteino mokytoj , sferin s, keturmat s geometrijos k r j . Pastar j dviej mokslo pagrindiniai principai yra pritaikomi variose srityse, pedagogikos neišskiriant. Keturmatiškumas bei santykiyb yra vienas iš rakt pedagogini problem labirint eiti ir iš ten išeiti, gaunant rankas Ariadnos si l — lyginam j metod .

Lyginamasis metodas — kelias mokyklin bei pedagogin pasisekim

Lietuvis pedagogas, vis pirma, negali nežinoti, jog ugdymo nereikia suvesti d stym , mokym bei švietim , d stymo, mokymo, švietimo — siminim , siminimo — beprasmišk kalim , o beprasmiško kalimo — tuš i , vien tik pap goms ir pilviakalbiams tinkam verbalizm , sapaliojim . Deja, tai viena iš pa i pamatini ir, tur b t, pirmini mokyklini yd praeityje, dabartyje ir, ko gero, ateityje. Vien žodžiai be gili s vok , vaidini , vaizd , asociacij , motyv , sitikrinim , sitikinim ir t.t, gali baigtis blogiau negu nežinojimu. Kada žmogus nežino, n ra taip bloga. Bet jau blogai, kada nežino, kad nežino. Sokratas, b damas pedagoginis genijus, buvo vienas iš pirm j , kuris tai pasteb jo. Jis puikiai sugeb jo vesti žmones nuo nes moningo nežinojimo prie

⁸ A. Maceina, *Religija ir evoliucija. Kritin s pastabos Teilhard de Chardino pasaul ži rai*, žr. *Aidai*, 1968 m., 337-347, 406-410, 456-456 psl. ir A. Paškus, *Teilhard'o Dievas. Keletas pastab A. Maceinos «Religijos ir evoliucijos» klausimu*, žr. *Aidai*, 1969 m., 193-206 psl.

s moningo nežinojimo, o po to—nuo s moningo nežinojimo prie tikro, gilaus supratimo, sprendimo ir protavimo. Tuo ir remiasi vadinamasis sokratinis metodas (majeutika).

Pedagoginiame žodyne pati centrin ir bendrin s voka yra ugdymas. Jinai skirtina nuo kit dalini s vok , kaip : auginimas, mokymas, lavinimas, aukl jimas. Ypa klaidinga yra suplakti ugdym ir protinim bei intelektualin ugdym . Tur b t, praeis dar nemaža laiko, kol bus paruoštas ir išleistas lyginamasis pedagoginis žodynas. Ta linkme jau yra pasuk s lyginamosios pedagogikos s j dis, UNESCO bei Tarptautinis Pedagoginis Biuras (*Bureau International d'Education*). Bet to dar neužtenka : laukiama universitet paramos bei paties pagrindinio našo.

Norint išmokti vartoti lyginam j metod pedagogikoje, reikia tur ti aiški ugdymo samprat bei aptarim . ia daug priklauso, iš kurios perspektyvos — mokinio ar mokytojo, ugdytinio ar ugdytojo — žvelgiame ugdym .

Iš mokinio pus s imant, ugdymas yra procesas, kurio d ka ugdytinis virsta sav s paties ugdytoju. Kiekvienas ugdymas, kuris neveda saviaukl , žmogaus išsilaisvinim , yra klystkelis bei šunkelis.

Iš mokyklos pus s imant, ugdymas yra mokslas ir menas ugdytinio sugeb jimus bei galimybes pasteb ti, surasti, nustatyti ir juos iki galimo aukš iausio laipsnio išskleisti, realizuoti. Taigi, šia prasme pedagogika yra galimyb i mokslas ir menas. Pedagogiškai kalbant, tai, kas yra dar galimyb je, yra dar svarbiau negu tai, kas yra jau tikrenyb je. ia mokytojai ne kart yra suklyp , k aiškiai liudija, sakysime, Pestalozzio, Einšteino, Churchillio ir kiti pavyzdžiai.

Dalinius ugdymo aptarimus galima ir reikia mok ti suvesti vien bendrin aptarim , kuris vis laik stov t mums prieš akis ir šviest , tarsi lydimoji kelio žvaigžd ir kartu b t kelion s kompasas. Lyginamosios pedagogikos pirmajam pasauliniam kongresui bei jo visuotinei auditorijai esu patiek s nauj ugdymo aptarim : Ugdymas yra žmogaus išsiskleidimas visame jo vairume ir pilnatyje, sueinant žaisming , dinamišk , k rybišk santykiavim su aplinka visame jos vairume ir pilnatyje ⁹.

Štai kod l negalima gr sti pedagogikos psichologijos mokslais išimtinai, nei socialiniais mokslais išimtinai. Pedagogika, pagr sta išimtinai psichologija, reiškia žmog be žmogaus aplinkos ! Peda-

⁹ *The Philosopher's Index: An International Index to Philosophical Periodicals*, VI t., 1972, 831 psl., 3 nr.

gogika, pagr sta išimtinai sociologija, reiškia žmogaus aplink be žmogaus ! Bet juk kur n ra žmogaus, ten n ra ir negali b ti ir ugdymo.

Pedagogika ten prasideda, kur psichologija ir sociologija susitinka, susitaiko ir pradeda bendradarbiauti. Neišvengiamas nuolatinis vargas, r pes iai ir kankyn tam mokytojui, kuris bus silpnas psichologiškai ar sociologiškai! Klas ar visa mokykla yra bendruomen s, ir su jomis reikia elgtis kaip su bendruomen mis. Bet mokytojas turi stengtis sugeb ti rasti keli ne tik kiekvieno mokinio minties pasaul , bet ir jo šird ! Ir kas neras kelio šird , tai vargu ar ras keli ir minties pasaul . Uždaras protas — blogai. Uždara širdis ir siela — dar blogiau.

Ugdyti, gilia ir tikra to žodžio prasme, reiškia sužadinti gyvenim visame jo begaliniam vairume ir pilnatyje. Ir tik tas gali sugeb ti gyvenim kitam perteikti, kas ji pats savyje turi. Neperteikiama to, ko neturima. Ugdymas, kuris n ra k rybiškas ir gyvenimiškas, ko jis vertas ? — Nieko !

Ši dien pedagogikoje yra reikalinga kopernikiška revoliucija. Lyginamosios pedagogikos šviesoje yra nesunku suprasti, kod l, kur ir kaip ta revoliucija gali ir turi vykti. Vadinamoji akadem revoliucija, išsiveržusi ir paplitusi visur : nuo Kalifornijos iki Kolumbijos universiteto, nuo Meksikos iki Maskvos, nuo Paryžiaus iki Pekino, nuo Berlyno iki Bagdado ir nuo Santiago iki Sydney — yra ne kas kita kaip patys pirmieji mokyklin s revoliucijos ženklai.

Kiekvienas ateities mokytojas tur s b tinai susipažinti (ir tod l, jeigu gali, tegul susipaž sta ia pat, nieko nelaukdamas) su mokyklinio mokymo, m stymo bei veikimo koordinatomis, b tent : K mokyti, kaip mokyti, kod l mokyti, t. y., koks yra mokymo tikslas ? Kas yra mokomas (vaikas, paauglys, jaunuolis, suaug s, berniukas, mergait , pradžios mokyklos, vidurinis, gimnazijos mokinys, universiteto studentas ir t. t.) ir kieno yra mokomas (motinos, t vo, mokytoj , valstyb s, Bažny ios ir t.t.) ?

Šie keturi klausimai : k , kaip, kas ir kod l — yra keturi kertiniai akmenys statyti didingus ateities pedagogikos r mus. N vienas kertinis akmuo ia negali b ti išjungtas, išimtas, nes antraip — grius visas pastatas ! Nesunku yra pasteb ti, jog viršuje išvardinti keturi pagrindiniai pedagoginis s rangos ir proceso elementai, arba pradai, yra sujungti poliariniu bei dialektiniu b du. Yra tai tarsi pedagoginio m stymo, veikimo ir gyvenimo kompasas (rytai-vakarai, piet s-šiaur).

Kas kalba apie d stymo bei mokymo metodus išimtinai, išskirtinai, nežino, k jisai kalba. Juk vienaip d stysime bei mokysime matematik , kitaip—pranc z ar vokie i kalbas, dar kitaip — gimnastik , ir dar kitaip botanik ar zoologij ir t.t.

Ne vienas mokytojas, m stydamas arba kalb damas apie d stymo bei mokymo turini, mano, jog pilnai užtenka, jeigu mokiny s d stom j bei mokom j dalyk simena, jeigu dalyk žino. Bet dalyk žinoti ir dalyk suprasti n ra tas pat ! Juk galima paimti gabal poezijos, sakysime, turk kalba ir t poezijos gabal puikiai siminti, puikiai mok ti, o vienok nieko ni nieko nesuprasti ! Aišku, kad mokiny s d stom dalyk turi mok ti. Bet to dar neužtenka. Jisai turi suprasti tai, k moka. Ir to nežtenka. Jisai turi sugeb ti ne tik išreikšti, bet ir pritaikyti tai, k jisai žino ir k supranta. Bet ir to neužtenka. Jisai turi myl ti, išgyventi tai, k jisai žino, supranta ir išreiškia ar pritaiko. Tik tai tokiu, b tent, atveju visa jo pedagogin bei gyvenimo patirtis bus pasiekus ir sisiurbus jo smegenis, k n ir krauj , jo s mon ir pas mon , tik tai tokiu atveju jo pedagogin bei gyvenimo patirtis bus autentiška.

Aišku, kad metod klausimas užima svarbi viet visoje pedagogin je m stysenoje bei veiksenoje. Metodologin dvikova (indukcija-dedukcija, analiz -sintez) tarp Francis Bacon (1561-1626) ir René Descartes (1596-1650) gerai sid m tina. Kas n ra gerai išmok s operuoti analitiniais ir sintetiniais m stymo pavidalais bei procesais, tegul nežengia klas ! Bet to, anaip tol, neužtenka. Vis pirma, kiekviena analiz — sintetizuotina ir, atvirkš iai, kiekviena sintez — analizuotina. Aišku, kad reikia žinoti faktus. Bet to, anaip tol, dar neužtenka. Reikia išmokti suvokti dalyk esm bei prasm ! Faktai yra nušviestini esm mis ir prasm mis ir, atvirkš iai, esm s ir prasm s — pagr stinos faktais. Bet to neužtenka, nes analiz ir sintez — tai atrama kurti mokslines hipotezes ! Hipotezi reikšm mokslui-neapskai iuojama.

Bet ir hipotez s mokslo pasaulyje dar neužtenka. Dar yra kažkas daugiau negu tai, b tent, globalinis metodas bei k rybin žvalga, kuri gali užb gti už aki ne tik analizei ir sintezei, bet ir pa iai hipotezei ! Moksl istorija mus moko, jog raktiniai atradimai bei moksliniai laim jimai yra, vis pirma, k rybin s intuicijos bei žvalgos vaisiai. Gi analiz ir sintez yra dvi pagrindin s pakopos hipotez . Hipotez — viena iš pa i raktini mokslin s pažangos bei atradim varikli , nes juk patys du centriniai mokslo atradimai — Koperniko ir Einšteino — buvo pristatyti pasauliui

kaip hipotez s. Sakysime, Einšteino hipotez virto teorija tiktai 1919 m., kada garsusis Arthur Stanley Eddingtonas (1882-1944), angl astronomas, fizikas ir rašytojas, su savo palydovais išvyko Afrik tyrin ti saul s užtemimo ir empirini fakt pagalba nustat , jog Einšteino hipotez yra teisinga, o jo priešai — klysta ! Mat, pagal Einštein , visatos s rangoje n ra tiesi j linij (tegul tai gerai sid mi vairi kraštutinum šalininkai!), nes visur veikia gravitacijos d snis ir jas, tas tiesi sias linijas, išlenkia kreiv - sias, lankus bei skritulius.

Gaila, jog lietuvi mokslo pasaulyje n ra daug toki , kurie b t sugeb j laisvai operuoti analize, sinteze, hipoteze ir k rybine intuicija. Man atrodo, jeigu aš neklystu, jog m s Jaunius, B ga, o taip pat Vyd nas ir Oskaras Milašius, buvo t laiming j tarpe. Žinoma, vis pirma, aš tur iau ia pamin ti M. K. iurlion , lietuviškojo k rybinio genijaus pat šviesiausi , pat skais - iausi sušvyt jim . Jisai buvo garsaus Max Wundto (1832-1920) mokinys. Wundtas — vienas iš mokslin s minties milžin . Keista, jog iki šiolei niekas, aliai ni niekas, iurlion iš psichologinio taško n ra pažvelg s! Žinoma, kad Pablo Picasso (1881-1973), kaip kubistas, užsitarnauja pasaulin s garb s, bet m s iurlionis, jeigu tik b t gerai išstudijuotas, suprastas, suvoktas, vertintas ir pasauliui reikiamai pristatytas, b t taip pat pasaulin garsenyb ! Lietuva turi daug, oi daug, ko pasimokyti iš kit taut . *Lituania, sapere aude!*

1781 metais pasirod Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827) veikalas *Lienhard und Gertrud*, kuris j išgarsino Europoje ir visame pasaulyje. Pr sijos karalien Luiza (1776-1810) raš Pestalozziui, jog jina nor t p s ia nukeliauti pas j , kad gal t , ir tai visos Europos ir visos žmonijos vardu, išreikšti susižav jim ir pad k Pestalozziui, žmogaus, taut ir žmonijos geradariui.

Pats rus imperijos caras buvo nuvyk s pas Pestalozzi, pažad jo jam padaryti visk , ko tiktai jisai prašys. Ir k atsak tai didžiadvasis Pestalozzi? — Ogi su ašaromis akyse praš panaikinti Rusijoje vergij . Ar tai netinka ir šiandien ? Ir ne vienas, žinoma , ir šiandien paklaus : tai k gi ten Pestalozzi yra savo veikale Europai ir pasauliui pasak s, apreišk s ?

Pagal Pestalozzi, nebus tikro ir pilnutinio ugdymo bei aukl - jimo tol, kol šeima, mokykla, valstyb ir Bažny ia nebendradarbiaus ir neveiks iš vieno. Bendrai pa mus, yra mažai buv pedagog , kurie sugeb jo pasaul garsiai prabilti, paveikti, sujaudinti, sužav ti, sukr sti. Jean Jacques Rousseau (1712-1778) ir Pestalozzi kaip tik ir yra iš t laiming j .

Gertr da — žmona, o Leonardas — jos vyras. Deja, tai vyras — iškryp lis, nusmuk lis, suduž lis. Šios moters, b tent Gertr dos, taka — gili ir šakota, ir šeimoje, ir mokykloje, ir valsyb je, ir religiniame gyvenime. Ši kilni moteris, Gertr da, giliai paveikia ir pakei ia ne tiktai savo vyr , bet ir vis gyvenimo aplink . Gertr da — gyvenimo perkeit ja. Niekas n ra taip pabr ž s, išk l s, išaukštīn s moters, ypa motinos, pedagogīn s reikšm s ir pedagoginio vaidmens kaip Pestalozzi. Garb jam ! Nenuostabu tad kod l Friedrich Wilhelm August Frobel (1782-1852), vienas iš garsi Pestalozzi mokini , yra vaik darželio s j džio pagrindinis kv p jas ir autorius.

Pestalozzio veikalas *Lienhard und Gertrud* yra vienas iš pa i svarbiausi visoje pasaulin je pedagogin je literat roje. Šiame veikale, kaip niekur kitur, yra išskelti ugdymo veiksniai ir j santykiavimas. Pats pagrindinis šeimos uždavinys yra vaik auginti, pats pagrindinis mokyklos uždavinys yra vaik mokyti, protinti, s moninti, pats pagrindinis valstyb s uždavinys yra paruošti piliet profesiniam darbui, lygiai kaip ir Kristaus Bažny ios bei religijos pagrindinis uždavinys yra pažadinti ir išskleisti žmoguje s žin s pasaul ir paruošti j nemirtingumui. Kas mano, jog galima išjungti Bažny i bei religij iš ugdymo proceso, klysta. O kas gi pasir pins žmogaus s žin s pasauliu ? Juk kas yra s moningas tai dar, anaip tol, nereiškia, jog jis yra ir s žiningas. Ir ne vienam iš m s atrodo apgail tinas ši dien gyvenimas, nes s žin s pasaulis yra jame sunyk s arba atrodo visiškai išnyk s.

Šeima, mokykla, valstyb , Bažny ia, — štai keturi kertiniai akmenys ugdymo veiksnī organizacijoje. Kaip ir kitur, taip ir ia neužmirština, jog ugdymas — tai vyksmas, kuriuo ugdytinis perkei iamas sav s paties ugdytoj . Kur n ra saviuklos, ten n ra ir tikro ugdymo. N ra ir žmogaus subrendimo. N ra atsakomyb s jausmo. N ra k rybos. Kai kurie mokytojai, deja, atlieka ugniagesi vaidmen — gesina švent ugn , gesina k rybin liepsn jauname, bundan iame, vos pražydusiame širdies, s mon s, charakterio ir s žin s pasaulyje ! Mokytojas netur t ži r ti savo mokinius kaip so i , bos , kibir kolekcij , pripildytin iš išo- r s ! Atvirkš iai, jis turi ži r ti juos kaip lempas, kaip švyturius, žiebtinus iš vidaus. Ugdytinis, šitokiu b du paruoštas gyvenimui ir k rybai, gali, ko gero, v liau iškilti tarsī ledynkalnis ir dangoraižis !

Nauj j laik , ypa XX amžiaus, pedagogikoje aštr gin suk l ugdymo tiksl bei uždavini klausimas. ia pedagogai susiskirst keturias priešingas grupes. Pirmoji grup , nagrin dama ugdymo tikslus bei uždavinius, savo pagrindin d mes nukreip

gamta, medžiaginė pasaulio ekonomija, antroji grupė — kultūra, trečioji grupė — visuomenė, ketvirtoji — gyvenimo visuma bei žmogaus egzistencijos atbaigimas, religija. Pastaroji pedagoginio sąjūdžio kryptis, galingai išsiveržusi, vis pirma, vitalizmo (Henri Bergson), o vėliau fenomenologizmo (Husserl) ir egzistencializmo (Berdiajevas, Buberis, Paul Tillich) pavidale, yra, kaip atrodo, auštančio atominio ir kosminio amžiaus vienas iš būdingų apšviestumų. Šiandien jaunimas Vakaruose jau nėra per daug susižavėjęs Vakarų pasaulio ekonominiu pertekliu bei gerovės idealais bei šiais. Yra greičiau atvirkščiai: šiandien jaimimas orientuojasi Rytus, pasaulio religijų lopšį, ir gilina šią religiją (budizmo, zeną, jogą, taoizmą, zen-budizmą, krikščionybą) turinčią esmę ir prasmę. Ne medžiaginė gerovė, o atvirkščiai, laimėjimai bei gyvenimo prasmės, prasmingos ekstazės ieškojimas užima pirmą vietą.

Renesanso, reformacijos ir švietimo gaudynių pedagogiką dominavo šie: atgal kultūra! Rousseau pasmerkė kultūrą iš viso, ragindamas modernią Europą ir pasaulį grąžinti gamtai. Atgal gamtai! pirmą kartą miškus! Taigi, tokie afrikanai turėtų (jei galėtų) statyti paminklą šiam magiškam gamtiškumo šaukliui! Atsiranda Rousseau natūralizmo bei gamtos evangelija, prancūzų fiziokratai, suvaidinti ir Lietuvoje šaunūs vaidmenys, didžioji pamatus ekonominei pedagogikai. Pasaulis atsuko akis ir ausis, kai prabilo Adam Smith (1723-1790), o vėliau ir kiti garsūs ekonomistai, pradėję Karoliu Marksu (1818-1883). Ateityje reikės daug toms aprašyti pedagoginio natūralizmo bei ekonomizmo istoriją Lietuvoje ir Europoje.

Ekonomijos-kultūros dvikova netrukus virto trikova. Tezantizmas per jo sintezą. Civilizacija, savo esmėje, ir yra ne kas kita kaip pastarųjų dviejų, gamtos ir kultūros, ekonomijos ir mokslo pažangos, sąveika. Civilizacijos ženklas — pritaikymas. Tai pritaikymas mokslo atradimams bei kultūros laimėjimams, kuriant gamtinę, medžiaginę, kin gerovę ir tai pačiam didžiausiam visuomenės bei piliečių skaičiui, remiantis laisvės ir lygybės šiais. Civilizacija — gamtos ir kultūros, ekonomijos ir mokslo išradimų bei technologijų kūdikis.

Senovės romėnų civilizacija, graikai kultūra, o žydai kopė religinio, egzistencinio išsiskleidimo bei tobulumo viršūnes. Graikai romėnus pralenkė. O žydai pralenkė ir romėnus ir graikus, atskleisdami žmonių broliškumą ir iš to išplaukianius visuotinius lygybės ir visuotinius laisvės idealus. Gi Babelis ir Babilonija, kurie siekė kurti vieną technologiją bei medžiaginę gerovę, išnyko, nepalikę jokios žymės visuotinėje tautų istorijoje!

Kaip žmogaus fiziniam, k niškam giui, taip lygiai ir medžiaginiam, ekonominiam, technologiniam gyvenimo giui yra ribos. Atrodo, ar tai tik nebus vienas iš pa i pagrindini XX amžiaus atradim , dav s galing impuls vadinamajam ekologiniam s j džiui, suk lusiam susidom jim ir Vakaruose ir Rytuose, turint galvoje ir Jungtines Tautas. Kiekvienu atveju, tragedija bei ateities sukr timai atrodo neišvengiami, jeigu tarp ekonomijos, kult ros ir civilizacijos nebus atstatyta lygsvara, k gali padaryti tik religija, visa apglobantis ir visa sujungiantis gyvenimo veiksnys. Nei trikampin (tez -antitez -sintez), nei išvestin — daugiakampin gyvenimo konsteliacija išgelb jimo neatneš, nes pats trikampis (ekonomija-kult ra-civilizacija), netur damas jokio svorio centro ir jokios orbitos, ir tod l nepažindamas joki rotacijos ir gravitacijos d sni , l žta, d žta, trupa, krenta. Ar jo laukia bedugn n krentan io ir degan io meteoro likimas ? ... tai galima trumpai atsakyti : ir Kristaus apaštal laivelis jau buvo bang apsemtas ir skendo, nes apaštalams tr ko tik jimo ! O, be tik jimo, reikia taip pat šviesios vilties ir veiklios meil s, pasireiškian ios darbais.

Ant šios planetos tiktai tai yra pastovu, kad nieko n ra pastovu. Stovime ant atomin s ir kosmin s arba, išsireiškiant religiškai, apokaliptin s eros slenks io. Ar pasiseks apvaldyti taip greit besikei ian i vyki raid , ar pasiseks apvaldyti taip pavojun patekusi ekologij ? — Tai priklausys nuo paties žmogaus. Ekonomija, kult ra, civilizacija, religija yra neperskiriamos, nes jos visos keturios susitinka žmoguje. Žmogus, kaip fizin , k niška b tyb , arba individas, negali gyventi be gamtin s, ekonomin s, kin s aplinkos ; kaip dvasin b tyb , arba asmuo, apdovanotas k rybine siela, negali gyventi be kult rin s aplinkos; kaip dorinis charakteris, siekiantis dauginti pasaulyje g r ir visur mažinti, naikinti blog , negali gyventi be visuomenin s aplinkos; pagaliau, kaip egzistencin b tyb , apdovanota s žine ir trokštanti, besiilginti asmeninio gyvenimo visumos, gyvenimo nedalomos pilnumos ir nemirtingumo, negali gyventi be religin s aplinkos.

Iš to viso, kas aukš iau išd styta ir pasakyta, yra aišku, jog pedagogin s lygtys, paremtos ir psichologija ir ekologija, gali b ti išreikštos ir pavaizduotos sekan iu b du :

K nas : siela : charakteris : asmenyb =
gamta : kult ra : civilizacija : religija.

Šitos lygtys, paremtos santykio d sniu bei lyginamuoju metodu, suima savin ir suderina visus pedagoginius s j džius, — nesvarbu, iš kur, kada ir kaip jie atsirado ir kas jie beb t , —ir

slepia savyje atominio ir kosminio amžiaus pedagogikos vis turin . Tai yra raktas, kompasas ir lydimoji kelio žvaigždė lietuvi pedagogikai dabartyje ir ateityje. Tai yra apsireiškimas naujojo, b - tent, pilnutinio, pedagoginio humanizmo, kurio esmė ir prasmė ši eilučių autorius yra išskilęs ir ryškina po II pasaulinio karo ^{10 11}. Aukščiau paduotos pedagoginės lygtys yra lietuvi pedagoginis kelias šviesos. *In hoc signo vinces.*

Šiuo pedagoginiu kompasu pasinaudodamos, Lietuvos išeivija ir Lietuva, ypač jos sostinė Vilnius, negali neiškilti, nes ši pedagoginė vizija susibaga ir Europos, ir Afrikos, ir Amerikos, ir Azijos pedagoginiai keliai, idealai ir vizijos ¹¹.

Pabaltijyje ir toli toli už ribų Europos
Iškils tauta, iškils kaip žydinti oazė :
Nuo Vilniaus iki Palangos ir Neringos kop
Suspindės Lietuva iurlioniškoj ekstazėj.

O Vilniau !

Tu ir vėl saulė tekio spindulius pabersi,
Rytu-Vakarų dramų, didybų, nuopolų :
Tavo šviesa sužars ir pasaulinį veršį
Skaisčiau už senovės Atėnų ir Konstantinopolio.
Ir žars šviesa nemari nemari idealai
Iš tautos, kuri žmoniškumo dar nepaniekino :
Ta šviesa pasklis ir iki Maskvos ir už Uralų ,
Pasięks ir Tokyo ir New Delhi ir Pekin ! ...

Prof. dr. Antanas Papiuskas-Ramanas

Ottawa

¹⁰ A. Papiuskas-Ramanas, *L'education physique dans Vhumanisme integral*, Ottawa 1960; A. Papiuskas-Ramanas, *Die pädagogische Sendung Europas*, Salzburgas 1948.

¹¹ A. Papiuskas-Ramanas, *Development of the Whole Man through Physical Education*, Ottawa 1968, 371 psl.

BIBLIOGRAFIJA

- Ashley Montagu M. F., *Humanization of Man*, Cleveland, Ohio, 1962.
- Aurobindo Shri, *The Ideal of Human Unity*, Pondicherry (India) 1950.
- Baade Fritz, *The Race to the Year 2000. Our Future : A Paradise or the Suicide of Mankind*, Garden City, N. Y., 1962.
- Bachem Albert, *Beyond Matter and Mind : Natural Sciences Synthesized into Philosophy*, New Yorkas 1960.
- Balys Jonas, *Lietuvi liaudies pasaul jauta tik jim ir prapro i šviesoje*, Chicago 1966.
- Bea Augustine, *Unity in Freedom : Reflections on the Human Family*, New Yorkas 1965.
- Bendorius Antanas, *Lietuva : kraštas, gyventojai, kultūra*, Chicaga 1953.
- Bhave Yinoba, *La révolution de la non-violence*, Paryžius 1958.
- Binkis K. ir Tarulis P., *Vilnius, 1323-1923*, Kaunas 1923.
- Biržiška Mykol as, *Lietuvi tautos kelias nauj j gyvenim*, 2 t. Los Angeles 1952-1953.
- Biržiška Mykol as, *Senasis Vilniaus universitetas*, Londonas 1955.
- Biržiška Vacl ovas, *Abraham Kulvietis, the First Lithuanian Humanist*, Pinneberg 1947.
- Biržiška Vacl ovas, *Vyskupo Motiejaus Valan iaus biografijos bruožai*, Brooklynas 1952.
- Blum Virgil, C. S. J., ed., *Freedom of Choice in Education*, Glen Rock, N. J., 1963.
- Boschetti-Alberti Marie, *L'école sereine*, Neuchâtel 1952.
- Bys Pranciškus, *Tv teis ir pareiga aukl ti vaikui mokykloje ir namie*, Marijampol 1927.
- Budreckis Algirdas M., *The Lithuanian Revolt of 1941*, Bostonas 1968.
- Bulavas Juozas, red., *Vilniaus universitetas*, Vilnius 1956.
- Chatterji Suniti Kumar, *Balts and Aryans*, Simla 1968.
- Chorofas D. N., *Revolución del saber*, Barcelona 1970.
- Costanzo Joseph F., *This Nation under God: Church, State and School in America*, New Yorkas 1964.
- Cros Louis, *L'explosion scolaire*, Paryžius 1962.
- Crouzet Maurice, *L'époque contemporaine. A la recherche d'une civilisation nouvelle*, Paryžius 1957.
- epinskis Vincas, *Vertyb s ir civilizacija*, žr. *židiny*s 1935 m. 4 nr.
- esnys Bl aziejus, *Vilnius—Lietuvos religijos židiny*s, žr. *Naujoji Romuva*, 1939 m. 42 nr.
- ižinas Vacl ovas, *Tautinis aukl jimas šeimoje*, Memmingenas 1953.
- Deceoly Ovide, *Vers l'école rénovée*, Paryžius 1921.
- Dewey John, *Democracy and Education*, New Yorkas 1966.
- Dienelt Karl, *Von Freud zu Frankl. Eine Entwicklung der Tiefenpsychologie und deren Anwendung in der Pädagogik*, Viena 1967.
- Dietrich Theo, *Sozialistische Pädagogik*, Bad Heilbrunn, Obb. 1966.

- Dovydaitis Pranas, *Kultūra, religija ir mokykla*, Kaunas 1930.
- Dubay Thomas, *Philosophy of the State as Educator*, Milwaukee 1959.
- Erėtas Juozas, *Tremtis – praeikimas ar uždavinys?* Londonas 1963.
- Erėtas Juozas, *Kazys Pakštas*, Roma 1971.
- Erėtas Juozas, *La Lithuanie. Passé, présent, avenir*; Genève-Paris 1919.
- Eson Morris E., *Psychological Foundations of Education*, New Yorkas 1964.
- Espe Hans, *Vergleichende Pädagogik*, Berlynas 1956.
- Fadner Frank, *Seventy Years of Pan-Slavism in Russia*. Washingtonas 1961.
- Farah E., *Le courant des réformes scolaires après la deuxième guerre mondiale*, Genève 1964.
- Ferrier Adolphe, *L'école active à travers l'Europe*, Paryžius 1948.
- Flitner Andreas, *Wege der pädagogischen Anthropologie*, Heidelbergas 1967.
- Foerster Friedrich Wilhelm, *Hauptaufgaben der Erziehung*, Freiburg i. Br., 1959.
- Galun Paulius, *Lietuvių liaudies menas: jo menini formų plėtojimosi pagrindai*, Kaunas 1930.
- Geys K., *Katalikiškoji Lietuva*, Chicago 1946.
- Girnius Juozas, *Tauta ir tautinė ištikimybė*, Chicago 1961.
- Gross Beatrice ir Ronald, *Radical School Reform*, New Yorkas 1970.
- Gross Ronald, ed., *The Teacher and the Taught: Education in Theory and Practice from Plato to James B. Conant*, New Yorkas 1963.
- Ylė Stasys, *Siauroji ir pilnutinė katalikybė*, Kaunas 1939.
- Jakštė-Dambauskas Adomas, *Mokslas ir tikėjimas*, Kaunas 1930.
- Jobert Ambróise, *La Commission d'éducation nationale en Pologne 1733-1794*, Paryžius 1941.
- Kanz Heinrich, *Europäische Schulerziehung*, Ratingen 1964.
- Karsavinas Lev P., *Europos kultūros istorija*, 5 tomai, Kaunas 1931-1937.
- Kerschensteiner Georg, *Die Seele des Erziehers*, Münchenas 1954.
- Koyre A., *From Closed World to the Infinite Universe*, New Yorkas 1958.
- Krupavičius Mykolas, *Mūsų keliai: Leonas XIII ir mes*, Kaimas 1921.
- Laužikas J., *Švietimo reforma, Gairės mūsų mokyklos reformai*, Kaimas 1934.
- Liaugminas Albinas, *L'enseignement de la morale*, 1938.
- Liūma Antanas, *Aux sources du traité de l'amour de Dieu de saint François de Sales*, Roma 1959-1960.
- Maldeikis Petras, *Vakarų Europos ir Jungtinių Amerikos Valstybių auklėjimas*, Chicago 1958.
- Malinas Ignas, *Aplinkotyros temomis, Metodinė studija mokytojams*, Kaunas 1939.
- Maritain Jacques, *Integral Humanism*, New Yorkas 1969.
- Massner Norbert, *Normative Pädagogik im Umbruch*, Münchenas 1970.
- Mauclère Jean, *Le rayonnement de la France en Lithuanie*, Le Raincey 1946.
- Menze Clemens, *Wilhelm von Humboldts Lehre und Bild vom Menschen*, Ratingen 1965.
- Montessorì Maria, *Education for a New World*, Adyar-Madras 1946.
- Morris Ben, *Objectives and Perspectives in Education*, Londonas 1972.
- Paplauskas-Ramnas Antanas, *Die pädagogische Sendung Europas*, Salzburgas 1949.

- Paplauskas-Ramnas Antanas, *L'éducation physique dans l'humanisme intégral*, Ottawa 1960.
- Paplauskas-Ramnas Antanas, *Filosofías modernas de educación*, Havana 1954.
- Paplauskas-Ramnas Antanas, *Die pädagogische Ausstrahlung Österreichs*, Viena 1961.
- Pestalozzi Johann Heinrich, *Gesammelte Werke*, 10 t., Zürichas 1944-1947.
- Phenix Philip H., *Realms of Meaning: A Philosophy of the Curriculum for General Education*, New Yorkas 1964.
- Piknas Justinas, *The Fundamental Child Psychology*, Milwaukee 1965.
- Procuta Ginutis, *The Transformation of Higher Education in Lithuania during the First Decade of Soviet Russia*, žr. *Lithuanus*, 1967 m. 1 nr.
- Raikauskas Jonas, *Pradinis švietimas Lietuvoje iki trečiojo padalinimo*, žr. *Lietuvių tautos praeitis*, III t., 1(9) knyga, 1971.
- Ramnien Marija, *Woman in Lithuanian Folklore*, Ottawa 1952.
- Replein Heinz, *Psychologie der Persönlichkeit*, Münchenas 1967.
- Ricaldone Pietro, *Don Bosco educatore*, 2 t. Asti 1951.
- Roehrs H., *Die Schule und ihre Reform in der gegenwärtigen Gesellschaft*, Heidelbergas 1962.
- Rossello Pedro, *La teoría de las corrientes educativas*, Havana 1960.
- Rowid H., *Szkola twórcza*, Varšuva 1958.
- Schneider Friedrich, *Vergleichende Erziehungswissenschaft. Geschichte-Forschung-Lehre*, Heidelbergas 1961.
- Schwarz Richard, *Humanismus und Humanität in der modernen Welt*, Stuttgartas 1965.
- Skilandžinas Viktoras, *Le problème de l'éducation religieuse à notre époque*, Louvain 1953.
- Stukas J., *The Rise of Modern Lithuanian Nationalism*, New Yorkas 1966.
- Suchodolski B., *Wychowanie dla przyszłości*, Varšuva 1960.
- Šalikauskis Stasys, *Sur les confins de deux mondes. Essai synthétique sur le problème de la civilisation nationale en Lithuanie*, Genève 1919.
- Šerškunas Antanas, *Mokyklinė bendruomenė*, Kaunas 1939.
- Thomae H., ir Feger H., *Hauptströmungen der neuen Psychologie*, Frankfurt-Bern 1969.
- Torney Judith, ir Morris Donald N., *Global Dimensions in U. S. Education*, New Yorkas 1972.
- Tuohy M. V. T., *The Role of Catholic Education in Fostering World Peace*, Washingtonas 1948.
- Tusquets Juan, *Práctica de la educación*, Madridas 1972.
- Ulrich Robert, *The Education of Nations*, Cambridge, Mass., 1967.
- Vaitiekas Vytautas, *Švietimas okupuotoje Lietuvoje*, žr. *Aidai*, 1960 m. 1 nr.
- Veikšas V. A., *Skola v SSA, Anglii i Francii*, Maskva 1960.
- Vexliar d Alexandre, *La pédagogie comparée, Méthodes et problèmes*, Paryžius 1967.
- Wiloch Tadeusz J., *Wprowadzenie do pedagogiki porównawczej*, Varšuva 1970.